

6. Зинченко В.П. Функциональная структура зрительной памяти / В.П.Зинченко, Б.М.Величковский, Г.Г.Вучетич. – М., 1980.
7. Смирнов А.А. проблемы психологи памяти /А.А.Смирнов. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1966. – 423 с.
8. Шадриков В.Д. Мнемические способности: Развитие и диагностика / В.Д.Шадриков, Л.В.Черемошкіна. – М.: Педагогика, 1990. – 176 с.

In the article the presented analysis of memory is on three levels of her functioning. A basic accent is done on a selection and analysis basic features of memory, their specific is exposed from position of approach of the systems.

Keywords: memory, approach of the systems, features of memory.

Отримано: 16.09.2011

УДК 17.022.1

С.С.Гусаківська

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядається система ціннісних орієнтацій і життєвих смислів особистості як важливий чинник процесу її професійного становлення. Наголошується на необхідності дослідження відповідних утворень у контексті завдань підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. На прикладі аналізу результатів тестування розглядаються деякі тенденції та проблеми зазначеного становлення в умовах сучасної освіти.

Ключові слова: аксіологічні засади, ціннісні орієнтації, професійне становлення, майбутні вихователі ДНЗ, самоактуалізація.

В статье рассматривается система ценностных ориентаций и жизненных смыслов личности как важного фактора процесса ее профессионального становления. Отмечается необходимость исследования соответствующих образований в контексте заданий подготовки будущих специалистов дошкольного образования. На примере анализа результатов тестирования рассматриваются некоторые тенденции и проблемы отмеченного становления в условиях современного образования.

Ключевые слова: аксиологические принципы, ценностные ориентации, профессиональное становление, будущие воспитатели ДОУ, самоактуализация.

Постановка проблеми. Орієнтація України на європейський науково-освітній простір вимагає використання нових підходів в освітньо-виховній діяльності вищої школи. Особливої значущості сьогодні в умовах ВНЗ набувають питання пошуку оптимальних шляхів для самовизначення, самореалізації та професійного становлення кожного студента, а отже, сприяння розвитку його особистості, здатності приймати самостійні правильні рішення, бути достатньо креативним. У зв'язку з цим нагальною стає потреба зміни ціннісного світобачення сучасної молоді, адже ціннісні орієнтації є чинником, що регулює поведінку та життєдіяльність особистості, розвиває потрібні для включення у суспільну діяльність якості. Вагоме місце аксіологічні засади освіти мають і у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Саме через цінності та ціннісні орієнтації проявляється ставлення людини до матеріальних, духовних, моральних, суспільних благ, норм, ідей та правил. Проте постійні зміни у соціумі, економічна нестабільність, політичні кризи призводять до частих “руйнувань” і трансформацій ціннісних орієнтирів молоді. Тому цілеспрямоване формування базової системи таких вартостей – актуальне завдання сьогодення нашої освіти.

Пошуки оптимальних шляхів розв'язання проблеми полягають, насамперед, в утвердженні людини як найвищої цінності, найповнішому розкритті її здібностей, задоволенні різноманітних потреб, сприянні її особистісному розвитку. Але, як відомо, відповідні якості не можуть успішно формуватися поза врахуванням уже наявних суб'єктних якостей.

Мета статті – теоретично обґрунтувати аксіологічні засади формування професійної спрямованості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів та експериментально дослідити їх потенційну здатність до самоактуалізації в обраній професійній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну підготовку у контексті аксіологічного підходу розглядають: Л. Анциферова, І. Бех, В. Бодров, Ж. Вірна, Н. Іванцев, Т. Кудрявцев, Д. Леонтєв, Л. Мітіна, Н. Шевченко та ін. Проте аксіологічні засади формування професійної спрямованості особистості саме майбутнього вихователя ДНЗ вивчені недостатньо.

Насамперед варто зазначити, що становлення майбутнього вихователя у процесі здобуття вищої освіти включає в себе не лише забезпеченість відповідними знаннями. Протягом студентського віку формуються особистісні установки, інтереси, ідеали, праг-

нення, ціннісні орієнтації та навички, необхідні у майбутній діяльності, здійснюється професіоналізація особистості, на яку впливають як особливості самого індивіда, так і оточуюче його соціальне середовище.

Цінність, за П. Менцером, “це те, що почуття людей “визнають” вищим понад усім, до чого вони прагнуть, беруть приклад і відносяться з повагою. Цінність – це сутність та умова повноцінного буття суб’єкта. Будь-яка форма життєдіяльності людей має не просто окремі цінності, але цілісну їх систему, відповідну ієрархію цінностей. Без засвоєння особистістю такої системи неможливий ні процес соціалізації, ні відповідна підтримка суспільного порядку взагалі [3, с. 69, 70].

Р. Шакуров вважає, що цінності виконують дуже важливі функції – життєстверджуючу та мотивуючу. Перша полягає у тому, що привабливі об’єкти (предмети, процеси, події) підтримують емоційний стан особистості та “прив’язують” її до життя, викликають оптимістичне світосприйняття. А цінності у ролі мотивів підштовхують до дій, змушують людину напружуватися, долати перепони [7, с. 21].

На думку Б. Ананьєва, саме перетворення всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, та інтенсивне формування спеціальних умінь у зв’язку з професіоналізацією, з другого, і виділяють студентський вік у якості центрального періоду становлення характеру та інтелекту [9, с. 17].

Деякі науковці (Є. Ісаєв, В. Слободчиков та ін.) стверджують, що цінності виступають найважливішим фактором мотивації поведінки особистості, лежать в основі її суспільних вчинків. Більше того, ціннісні орієнтації впливають на процес особистісного вибору. Особистості немає там, де індивід уникає соціальної оцінки власних дій, щирої відповіді перед самим собою за мотиви своєї поведінки. Тоді як ознака зрілої особистості – розвинуті ціннісні орієнтації, як показник міри її соціальності, ступені включення індивіда у суспільні заклади та організації. Саме тому у будь-якому суспільстві ціннісні орієнтації особистості є об’єктом виховання та цілеспрямованого формування [6, с. 496].

К. Абульханова-Славська стверджує, що цінність діяльності для особистості пов’язана, насамперед, із можливістю самовираження, використання своїх здібностей. Адже лише у рамках діяльності відповідного суб’єкта будь-які реальності – дійсні чи уявні, – вибудовуються в один смисловий ряд, в ієрархію цінностей, в актуальний життєвий світ, що забезпечує неповторність життя цього суб’єкта [1, с. 152].

Отже, цінності чинять виховний вплив, утверджують певні рамки життєдіяльності, а також, у тому числі, спрямовують на професійне становлення. Одним із найбільш авторитетних його дослідників в Україні є Н. Шевченко. Вона особливо наголошує, що переорієнтація сучасної психології на особистість, яка розвивається, повністю реалізується за допомогою саме аксіологічного підходу. Останній утверджує унікальність і цінність людської особистості через категорії “духовність”, “цілісність”, “моральність”, “волю”, “відповідальність” та ін. [11, с. 11]. Автор також акцентує увагу на свідомості особистості, центральною ланкою якої є система її ціннісних орієнтацій – внутрішній фактор, що визначає спрямованість діяльності особистості, слугує основою для вибору цілей та засобів діяльності [11, с. 64].

Інший відомий дослідник професіоналізації особистості Ж. Вірна вказує на професійну свідомість як суб’єктний чинник професіоналізації. Це утворення, на її думку, можна розглядати як процес входження у професійну діяльність, де велике значення відіграє уявлення людини про свою особистість. Так відбувається реалізація “Я-концепції”: людина усвідомлено прагне здобути професію, вимоги якої передбачають роль, що відповідає її уявленням про себе. Також у професійну свідомість входять особистісні, неповторні риси й особливості, пов’язані зі специфікою індивідуальної життєдіяльності людини. Отже, цінності ведуть до утворення професійних якостей, котрі допоможуть людині адаптуватися до професійної діяльності та виявити свій найвищий рівень самореалізації в ній [11, с. 64].

Н. Іванцев розвиток цінностей та ціннісних орієнтацій також тісно пов’язує зі становленням професійної спрямованості особистості. Будучи одним із центральних особистісних утворень, вони виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності, визначаючи мотивацію її поведінки та впливаючи на всі сторони діяльності. Крім того, ціннісні орієнтації також є важливими складовими у структурі свідомості та самосвідомості людини, зумовлюючи низку її сутнісних характеристик як особистості. Ці характеристики значною мірою спричинені тим, чим є система цінностей конкретної особи, який спектр орієнтацій у ній представлено щодо змісту, зокрема, професійної спрямованості особистості [4, с. 67].

Власна позиція особистості у системі майбутньої професійної діяльності та зміст її оцінної здатності залежить від того, на які цінності вона орієнтується, яких висот прагне досягти у житті, що хоче створити чи отримати, у чому помічає цінність від взаємодії з

суспільством та власної життєдіяльності. Саме ціннісні орієнтації, “стверджує Н. Іванцев, виражають внутрішню сутність ставлення особистості до дійсності, визначають міжособистісні стосунки людей у групах, де формуються ціннісні орієнтації [4, с. 68].

Як бачимо, різні науковці співвідносять процес професійного становлення із ціннісними орієнтаціями та особистісними установками. У контексті аналізу власне педагогічної діяльності О. Чуба ці процеси також поєднує. Так, цим дослідником встановлено, що найбільшими цінностями для майбутніх педагогів є щасливе сімейне життя, здоров'я та матеріальне благополуччя [2, с. 549].

Іншими словами, саме ці цінності надалі значною мірою зумовлюватимуть успішність особистості у професійній реалізації. З цього приводу В. Чудновський виділяє “гармонійну структуру смисложиттєвих орієнтацій”, що визначає максимальне розкриття здібностей та індивідуальності особистості у процесі її професіоналізації. Згаданий процес він пов'язує із пошуком та отриманням сенсу життя, становленням системи цінностей, а також зі змістом і вибором життєвого шляху особистості. Мається на увазі те, що процес професійної підготовки студента повинен розглядатися як конкретний шлях не лише самореалізації, але і як істотний внесок у “побудову” власної долі [10, с. 650-651].

У такому контексті необхідно віддати належне відомій у психології “теорії самоактуалізації” А. Маслоу, який вважає, що люди під час відповідного процесу автоматично забезпечуються міцною основою для формування життєвих цінностей завдяки своїй “міцній внутрішній динаміці”. Саме вона відповідальна за ряд інших універсальних особливостей таких індивідів: налаштований взаємозв'язок із реальністю, відчуття спорідненості з іншими людьми, задоволення базових потреб, специфічне ставлення до життєвих цілей та засобів. Видатний психолог стверджує, що систему цінностей особистості у процесі самоактуалізації складають такі детермінанти, котрі зменшують конфлікти, боротьбу, невизначеність у багатьох життєвих сферах [6, с. 209].

Н. Низовських також вказує на систему життєвих орієнтацій як на сукупність цінностей, інтегрованих особистістю відповідно до власної долі. Вони багато в чому визначають особливості індивідуального життєвого шляху, тому що через призму своїх орієнтацій людина не лише сприймає оточуючий світ і себе, але і діє у відповідності з ними [5, с. 24].

Отже, сучасна система вищої освіти повинна враховувати закономірності формування ієрархії життєвих смислів, формування

особистої ціннісної позиції у процесі навчання, уміння самостійно будувати життєві плани та ініціативно їх реалізовувати, долаючи певні перешкоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча основні тенденції сучасної національної освіти спрямовані на її гуманізацію, усебічний розвиток творчого потенціалу молоді, формування партнерських відносин “студента-викладача”, співробітництва між усіма суб’єктами навчально-виховного процесу, проте в реальності такий підхід не так вже й рідко зустрічається з чималими труднощами психологічного характеру.

Щоб дослідити рівень розвитку окремих аспектів аксіологічної сфери сучасного студента, звернемося ще раз до теорій, що розвиваються в руслі гуманістичного напрямку у психології. Базовою у рамках даного підходу є концепція самоактуалізації особистості за А.Маслоу. Популярність її пов’язана, насамперед, з евристичністю поняття самоактуалізації, можливістю його операціоналізації та використання в емпіричних дослідженнях.

З іншого боку, подана модель особистості, підкреслюючи позитивні прояви людської природи – такі, як творчість, альтруїзм, любов, дружба і т.д., слугує еталоном процесу виховання, формування особистості, побудови системи взаємовідносин в освітньо-виховному процесі. Адже поняття самоактуалізації включає в себе усебічний неперервний розвиток творчого і духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію усіх її можливостей, адекватне сприйняття світу та свого місця у ньому, багатство емоційної сфери та духовного життя.

З-поміж ряду інших методик, з метою дослідження феномена самоактуалізації застосовують і питальник особистісних орієнтацій Е.Шострома, який має доволі широку популярність (Personal Orientation Inventory – POI) [8]. Нами було використано POI в адаптації російських дослідників “ Ю.Альшиної, Л.Гозман, М.Загіки та М.Кроз, в якій він отримав назву “Самоактуалізаційний тест (САТ)”.

Текст даного його варіанта містить 126 пунктів, кожен із яких включає по два судження ціннісного чи поведінкового характеру, які не є однозначно альтернативними. Тобто респонденту пропонується обрати те з них, що більшою мірою відповідає його уявленням чи звичній формі поведінки. Тест вимірює самоактуалізацію за 12-ма шкалами, проте, при необхідності, дозволяє працювати з ними вибірково. Тому, у зв’язку з метою цього емпіричного дослідження, ми обрали 5 найважливіших шкал, які, на нашу думку, найяскравіше виявляють здатність до само-

актуалізації, а також важливі складові ціннісної спрямованості саме майбутнього вихователя ДНЗ. До такого переліку ввійшли: шкала ціннісної орієнтації (визначає, у якій мірі людина розділяє цінності, властиві особі, що самоактуалізується), шкала уявлень про природу людини (свідчить про здатність суб'єкта сприймати природу людини у цілому позитивно), шкала синергії (визначає здатність до цілісного сприймання світу і людей, до розуміння зв'язку між протилежностями), шкала контактності (характеризує здатність людини до швидкого встановлення тісних емоційно-насичених контактів з людьми, до суб'єкт-суб'єктного спілкування) та шкала пізнавальних потреб (визначає ступінь вираженості у суб'єкта прагнення до набуття знань про світ).

До емпіричного дослідження загалом було залучено 71 особу – студентів напряму підготовки “Дошкільна освіта” педагогічного факультету Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка (Тернопільська обл.). Серед них 35 осіб – студенти I курсу та 36 – IV курсу.

Отримані внаслідок тестування результати оброблялися шляхом додавання усіх відповідей окремо для кожного учасника дослідження за кожною з обраних нами шкал, а потім – за допомогою виведення середніх арифметичних показників для обох підвбірок студентів (I і IV курсів).

Опрацювавши таким чином результати дослідження, ми отримали такі середні показники для студентів I курсу: шкала ціннісних орієнтацій – 10 (із 20 тверджень), шкала уявлень про природу людини – 5,4 (із 10 тверджень), шкала синергії – 3,4 (із 7 тверджень), шкала контактності – 8 (із 20 тверджень), шкала пізнавальних потреб – 4,8 (із 11 тверджень). Показники для студентів IV (випускного) курсу дещо відрізняються: шкала ціннісних орієнтацій – 9,2; шкала уявлень про природу людини – 4,4; шкала синергії – 3,3; шкала контактності – 8,3; шкала пізнавальних потреб – 4. Зведені результати дослідження для обох підвбірок відображено на рис. 1.

З наведених показників, а особливо з їх графічного відображення помітна загальна тенденція незначного спадання значущості усіх цих шкал для студентської молоді протягом періоду її навчання в умовах ВНЗ. Ми вважаємо, що цей факт пояснюється розчаруванням певної частини студентів-випускників в обраній професії.

Проаналізуємо детальніше отримані результати. Шкала ціннісної орієнтації не виявила суттєвих розбіжностей між підвбірками студентів I та IV курсу (середні арифметичні показники

позитивних виборів, відповідно, 10 та 9,2). Отже, вимальовується середній рівень їх особистісно-ціннісної готовності до реалізації себе як професіонала.

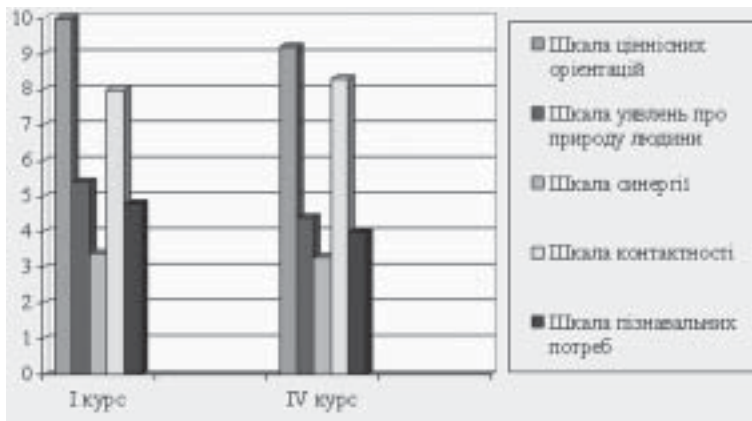

Рис. 1. Співвідношення сфер самоактуалізації у студентів I та IV курсів

“Уявлення про природу людини” у респондентів I курсу (5,4) загалом здобули вищий показник, ніж у випускників (4,4). А це свідчить про сприймання ними взаємовідносин з людьми більш позитивно, ніж старшокурсниками. Тут, мабуть, має місце факт наслідків кризи юнацького віку, тобто так зване “зняття рожевих окулярів”, і, як наслідок, певне розчарування у щирості та довірливості стосунків із собі подібними.

“Синергія” – це почуття, згідно з підходом авторів методики, яке визначає здатність до цілісного сприймання світу і людей. Відповідна шкала у студентів-початківців і випускників отримала майже тотожні показники (3,4 та 3,3).

Шкала контактності у респондентів I та IV курсу також має незначну різницю у своїх результатах (8 та 8,3). Проте ці показники перебувають на рівні, нижчому від середнього. А це свідчить про невисоку здатність майбутніх вихователів до швидкого встановлення тісних емоційно-насичених контактів з людьми, що може негативно позначитись на їх майбутній професійній діяльності.

Мотивація пізнавальних потреб у наших піддослідних з обох вибірок також не має вагомих розбіжностей (4,8 – I курс та 4 – IV курс). Загалом спостерігається незначне прагнення до набуття ґрунтовніших знань про навколишній світ. Прикро констатувати цей факт, тому що майбутній педагог як у процесі свого становлення, так і у професійній діяльності повинен постійно збага-

чуватися новими знаннями, йти “в ногу з часом”, враховуючи мінливість культурних і ціннісних світів.

Також вибірково проаналізуємо деякі важливі у контексті теми нашого дослідження тенденції відповідей на певні суттєві питання. Так, із твердженням “Для мене важливо те, чи поділяють інші мою точку зору” погодилися 56 опитуваних (78%), отже, більшість студентів прислухаються до думок авторитетних і досвідчених людей. Твердження “Дорослі не повинні стримувати допитливість дитини, навіть якщо їй задоволення може принести негативні наслідки” схвалили 27 осіб (38%). “Я постійно відчуваю обов’язок робити все від мене залежне, щоб у тих, з ким я спілкуюся, був гарний настрій” – так стверджують 43 студенти (60%), тобто вони схильні до емпатії. “Я дуже захоплена своєю діяльністю” – зазначили 23 особи (32%), тобто, більшість піддослідних не в захваті від своєї навчально-професійної діяльності. “Я відчуваю себе впевненою у відносинах з іншими людьми” – так вважає 41 респондент (57%). “Моє минуле, сьогоднішня і майбутня я уявляю як єдине ціле” – погодилися з цим 29 осіб (40%). Отже, поряд із впевненістю у власних силах, студентська молодь у своїй самоактуалізації шукає підтримки й у колі значущих людей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, вплив цінностей на професійну спрямованість майбутніх педагогів загалом і майбутніх фахівців дошкільної освіти зокрема – незаперечний. Адже особистісні цінності – регулятор не лише поведінки та діяльності, а й готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації.

Емпіричне дослідження засвідчило, що у сфері самоактуалізації сучасних студентів найбільш важливими є ціннісні орієнтації та взаємовідносини з оточуючими, тоді як помітно менш значущі – пізнавальні потреби та уміння контактувати з людьми. Беручи до уваги особливості професійного вибору досліджуваних, отримані результати вважаємо досить критичними. Отже, сучасна вища школа повинна збагатити навчально-виховний процес усіма необхідними умовами для розвитку важливих професійних якостей, у тому числі прагнення до пізнання світу. Як бачимо, чимала частка відповідальності в цьому процесі лягає і на фахівців-психологів.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у поглибленні досліджень ціннісно-сислової сфери майбутніх вихователів ДНЗ.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни: Монография / К.А.Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.

2. Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С. Д. Максименка. – Київ-Кіровоград: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2009. – Том X, Вип.14. – 557 с.
3. Головатий Н. Ф. Соціологія молодіж. Курс лекцій / Н.Ф.Головатий. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
4. Збірник наукових повідомлень обласної науково-практичної конференції “Професійна кар’єра педагога: динаміка, основні проблеми, шляхи їх вирішення”. – Івано-Франківськ: Вид.-д. від. ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2007. – 255 с.
5. Низовских Н. А. Человек как автор жизни. Психосемантика жизненных ориентаций / Н.А.Низовских. – Киров: Вятский гос. пед. ун-т., 2000. – 120 с.
6. Психология личности. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом “Бахрах – М”, 2008. – Т.1 – 512 с., Т.2 – 544 с.
7. Психология смыслов: теория преодоления / Р. Х. Шакуров // Вопросы психологии: научн. журн. – 2003. – №5. – С. 18-32.
8. Самоактуализационный тест (САТ) [Електронний ресурс]: HR”Portal. Сообщество профессионалов. – Режим доступа: <http://www.hr-portal.ru/tool/samoaktualizatsionnyi-test-sat>
9. Студент на пороге XXI века: монографія / Отв. ред. Н. И. Рейнвальд. – М.: Изд-во УДН, 1990. – 152 с.
10. Чудновский В. Э. Становление личности и проблема смысла жизни: избранные труды / В.Э.Чудновский. – Воронеж: Изд-во НПО “МОДЭК”, 2006. “ 768 с.
11. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: монографія / Н.Ф.Шевченко. – К.: Міленіум, 2005. – 298 с.

In the article the system of the valued orientations and vital senses of personality as important factor of process of it is examined professional becoming. On the example of analysis testing results some tendencies and problems of the noted becoming are examined in the conditions of modern education.

Keywords: science principles about values, valued orientations, professional becoming, the future educators of preschool, actualization.

Отримано: 6.09.2011